

Fórum

Beszélgetés Nyitrai Ferencnével

Nyitrai Ferencné dr., aki e hónapban tölti be 80. évét, a Pázmány Péter Tudományegyetem matematika-fizika szakán szerzett tanári diplomát. 1949-től dolgozott a Központi Statisztikai Hivatalban, ahol minden lépcsőfokot bejárva, 1989-ben az elnöki székéből vonult nyugdíjba. Hivatali munkája mellett a hatvanas évek elejétől folytatott tudományos és oktató tevékenységet. Egyebek közt a Miskolci, valamint a Pécsi Tudományegyetemen oktatott. Ez utóbbi 1991-ben, a Miskolci Egyetem pedig 1998-ban fogadta díszdoktorává. Emellett a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetem címzetes egyetemi tanára. Tudományos tevékenysége során 15 könyvet és mintegy 250 tanulmányt publikált. Aktív részt vállalt a szakmai közéletben is: számos hazai és nemzetközi testület és társaság tagja, illetve vezetője volt. Munkáját magas kitüntetésekkel, egyebek közt megosztott Állami Díjjal, a Magyar Köztársaság Középkeresztjével, kormánykitüntetésekkel, Fényes Elek Emlékéremmel és Keleti Károly Emlékéremmel ismerték el. Születésének kerek évfordulója jó alkalmat teremt arra, hogy egy beszélgetés keretében megidézzük változatos és tartalmas statisztikusi pályafutását.

Kezdjük az elején! Hogyan indult statisztikai munkája, hogyan lett statisztikus?

Gyerekkorom óta matematikus szerettem volna lenni, ezért iratkoztam be a Pázmány Péter Tudományegyetemre, ahol tanárszakra jártam, de valójában nem akartam tanár lenni. Ezért 1948 decemberében, az utolsó tanév fél évében megragadtam az alkalmat, és jelentkeztem a KSH álláshirdetésére, hiszen tanulmányaim befejezéséhez jól jött ez a kereset. Akkor még nem tudtam, mi is valójában a statisztika, de nagyon hamar megismertem és megszerettem. Ebben nagy szerepe volt Péter Györgynek, a Hivatal akkori elnökének, akivel már a felvételi beszélgetésen megismerkedtem, és aki a későbbiekben nagyon sokat tett azért, hogy megszeressem ezt a pályát.

1949 elején gyakornokként kezdtem a munkát, és bizony az első napok, hetek után úgy gondoltam, hogy jó, ha három hónapot kibírok – több, mint ötven év lett belőle. Visszatérve a kérdésre: a véletlennek és a szerencsének köszönhetem, hogy statisztikus lettem.

Hogyan folytatódott a pályája? Milyen érzés visszagondolni arra, hogy lényegében a Hivatal valamennyi lépcsőfokát végigjárta?

Valóban, valamennyi lépcsőfokot végigjártam, és ez alighanem ritka nemcsak a KSH, de talán a magyar közigazgatás történetében is. 1949-ben gyakornokként kezdtem el munkámat, első feladatomban – ami egyszerű technikai munka volt – a népszámláláshoz kapcsolódott.

Két év gyakornokoskodás után kerültem előadóként az Iparstatisztikai főosztályra, és ekkor éreztem azt, hogy megérkeztem, itthon vagyok. Itt ismerkedtem meg a gépipar statisztikájával, ami máig is egyik kedvelt témaköröm.

Innen az út egyenes volt: főelőadó, csoportvezető, majd hamarosan a Bánya-, kohó- és gép- ipari osztály vezetője lettem. 1964-ben a főosztályvezető külföldi megbízatása okán a megürült helyre engem neveztek ki, annak ellenére, hogy fiatal voltam és nő. Ez utóbbi akkor is, később is nagy kihívást jelentett számomra, hiszen nagyon sok területen, ahol megfordultam, én voltam az egyetlen nő. Ez a helyzet szinte állandó bizonyítási kényszerrel járt.

Főosztályvezetőként nagyon hamar rájöttem arra a ma is érvényes igazságra, miszerint a Hivatal munkájára a főosztályvezetői kar döntő befolyással van. Ahhoz, hogy ebben a munkakörben is jól éreztem magam, nagyban hozzájárult az, hogy kiváló kollégákkal dolgozhattam együtt. Csak néhány nevet említek (és egyben elnézést kérek azoktól, akik kimaradtak ebből a felsorolásból): Lukács Ottó, Túú Lászlóné, Rácz Albert, Deáky Györgyné és természetesen Péter György.

Ha már újból elhangzott Péter György neve, tegyünk egy kis kitérőt felé, hiszen számomra, aki nem ismertem őt, a különféle beszélgetések kapcsán olyan kép rajzolódik ki, hogy a KSH karizmatikus alakja volt igen hosszú ideig.

Valóban, Péter György igazi, nagytekintélyű vezető volt. Szerettük, de féltünk is tőle. Félelmetesen igényes, a vitákban pedig nagyon felkészült volt. Sokat adott a pontos, nyelvtanilag is helyes fogalmazásra, felismerte és elismerte az igazi teljesítményt. Határozott volt, gyorsan és mégis megfontoltan döntött. Több pályatársam karrierjét ő egyengette, és szerencsémre én is pártfogoltjai közé számítottam.

Térjünk vissza az Ön pályájához!

1978 és 1979 között a KSH elnökének első helyettese voltam. Az akkori elnök (Bálint József) betegsége és gyakori külföldi útjai miatt sokat volt távol, és ekkor gyakorlatilag én vezettem a Hivatalt. Ez az időszak jó iskola volt a későbbi elnöki munkámhoz, hiszen már csaknem mindent megismertem, ami szükséges volt a hatékony vezetéshez, így a későbbi, 1979-es elnöki kinevezésem után jószerevel egy már megkezdett munkát kellett folytatnom, egy folyamatot vettem át. Itt kell megemlítenem, elnökként igen sokat profitáltam abból, hogy végigjártam a hivatal minden szintjét, és így alaposan megismertem a különböző szinteken folyó munka részleteit. Pályámhoz hozzá tartozik az is, hogy a hivatalos statisztika nemzetközi munkálataiban is jelentős részt vállaltam, s így munkásságom egyik csúcspontjának tekintem azt a tényt, hogy két éven át voltam az ENSZ Statisztikai Bizottságának elnöke.

Tíz éven keresztül, 1979-től 1989-ig volt a KSH elnöke. Hogyan értékeli ezt a korszakot szakmailag? Melyek voltak azok az eredmények, amelyek alapján ezt az időszakot a KSH nagy korszakának tekintik?

Először azt szeretném kiemelni, hogy törekedtem arra, hogy a KSH-t szolgáltató intézménynek tekintsem. Számomra a felhasználók mindig nagyon fontosak voltak. Megpróbáltam elébe menni a felhasználók igényeinek, és megpróbáltam a felhasználóknak minden olyan tájékoztatást megadni, hogy munkánkat valóban értő módon tudják használni. Ezzel egyben igyekeztem a statisztika iránti igényeiket is felkelteni.

Konkréten három olyan területet említek, amelyek arra mutatnak, hogy a Hivatal tevékenységi köre akkoriban más volt, mint annak előtte, és talán utána is. Az első az, hogy az akkori miniszterelnök megbízása alapján a KSH volt felelős azért, hogy összehangolja az államigazgatás és annak szerveinek informatikai-számítástechnikai fejlesztéseit. Ha arra gondolunk, hogy akkor az állami szektor döntő szerepet játszott a gazdaságban, továbbá az informatika még első hőskorát élte, ez igen nehéz és kemény feladat volt, amelyben ki kell emelnem két olyan vezetőt, akik ennek a munkának az oroszlánrészét irányították: Pesti Lajosra és Ormai Lászlóra gondolok. Ezen a területen két intézkedés bizonyult nehéznek és szokatlannak: az egyik a számítástechnikai intézmények összevonása és egy csúcshintézmény (SZÁMALK) létrehozása, azokban az években, amikor az államigazgatásban a decentralizáció volt jellemző. A másik ilyen intézkedés a vállalati és közintézményi integrált informatikai fejlesztés volt. Utólag mindkettő helyesnek bizonyult. Az, hogy a KSH központi szerepet vállalt az informatikai kultúra magyarországi elterjesztésében persze a hivatal számára sem elhanyagolható előnyökkel járt, hiszen – részben a COCOM-lista tiltásainak megkerülésével – a KSH hozzájutott a legkorszerűbb IBM számítógépes rendszerhez, ami lehetővé tette a munka hatékonyságának növelését.

A másik nagy feladat a népességnyilvántartás új rendszerének kialakítása volt, amelyben a svéd statisztikai hivatal hathatós segítséget nyújtott. Bár ezen a területen is sok nehézséggel kellett megküzdeni (például a személyi számok bevezetése kapcsán), mégis azt mondhatom, hogy ez is kiállta az idők próbáját, és a mai nyilvántartás is az akkor lerakott alapokon nyugszik.

Harmadikként azt emelem ki, hogy a KSH igen sok elemzést végzett abban az időben. Ezek jó része a nemzetközi összehasonlításokhoz kapcsolódott. Ezeket az összehasonlításokat a nemzetközi szervezetek is nagyra értékelték. A Nemzetközi Statisztikai Intézetben (International Statistical Institute – ISI) létrehoztuk a Hivatalos Statisztika Társaságát (International Association for Official Statistics – IAOS), amelynek örökös elnökévé választottak. A nemzetközi összehasonlításoknak hazánkban Péter György óta komoly hagyományai voltak. Ezek az összehasonlítások, eleinte főként a KGST keretei közt folytak, de fokozatosan kiterjedtek a nyugati világra is, megalapozták azt a vélekedést, hogy Magyarország a híd szerepét töltheti be Nyugat és Kelet közt. 1965 óta folytak az ICP (International Comparison Project) munkái, és az egyik első kelet-nyugati termelékenységi összehasonlítást Ausztria és Magyarország közt én kezdeményeztem. Ezt követően megemlítendő az ipari termelékenység multilaterális összehasonlítása, melyben négy ország, Ausztria, Csehszlovákia, Franciaország és Magyarország vett részt. Ennek sajnos nem lett folytatása. A sok hasonló munkából talán még a magyar-jugoszláv termékstruktúra-összehasonlítás érdemel említést. Minderről az érdeklődők a Statisztikai Szemle 80. évfolyamának 12. számában olvashatnak részletes áttekintést.

Milyen volt vezetőként Nyitrai Ferencné, milyen volt a viszonya munkatársaival?

Már említettem, hogy egy női vezetőnek nem volt könnyű a helyzete, hiszen gyakran kellett megküzdeni kimondott-kimondatlan előítéletekkel. Itthon még csak egyszerűbb volt, mert Magyarországon ismertek és elfogadtak, de határainkon kívül, ahová a nemzetközi kapcsolatok ápolása miatt gyakran kellett utaznom, nehezebb volt a helyzet. Akkoriban a magasabb szintű nemzetközi statisztikai intézmények közül csak az egyesült államokbeli BLS-ben (Bureau of Labour Statistics) és a Szenegáli Hivatalban volt női vezető, de úgy vélem, néhány év alatt sikerült olyan ismertségre és elismertségre szert tennem, mint bármely férfi kollégámnak. Sok statisztikai vezetővel építettünk ki rendszeres kétoldalú kapcsolatokat. Itthon arra törekedtem, hogy a pontos és igényes munkára szoktassam a Hivatalt. Meg kell mondanom, ez nem volt nehéz. A hivatali út betartásán keresztül nagymértékben támaszkodtam az elnökhelyettesekre, és a rendszeres kollégiumi ülésekkel a főosztályvezetőkre. Természetesen folyamatosan tájékoztattam a vezetőket a kormányüléseken elhangzottakról (hiszen akkor a KSH elnöke állandó meghívottja volt a kormányüléseknek). Munkatársaimtól megköveteltem a pontosságot, a felelősségteljes szakmai munkát, és az önképzést. Ez utóbbira jellemző lehet az, hogy a nyugati utakra a Hivatal nem biztosított tolmácsot a kiutazó munkatársaknak; az utazhatott, aki megfelelő szintű nyelvtudással rendelkezett.

(Abban az időben a nyugati utazás lehetősége keveseknek adatott meg, és a nyugati nyelvek ismerete is jóval alacsonyabb szinten volt, mint ma, jóllehet a nyelvtudást akkor is honoráltuk.)

1989-ben sokak számára váratlanul fejeződött be elnöki munkája. Mi volt ennek az oka?

1989 januárjában egy kormányülés szünetében tudtam meg, hogy a továbbiakban a KSH elnökét nem kívánják meghívni ezekre az ülésekre. Ekkor azonnal eldöntöttem, hogy amennyiben ez a fórum nem kíván támaszkodni a KSH eredményeire, nekem ott nincs több keresnivalóm, és kértem azonnali nyugdíjazásomat. Ez 1989 márciusában, kinevezésem tizedik évfordulóján történt.

Kapcsolata a hivatalos statisztikával nem szakadt meg, ugye?

Nem. Már 1989 áprilisában dolgozni kezdtem az akkori Társadalomtudományi Intézetben, majd egyéb statisztikai tevékenységet is végeztem. Nyugdíjazásom után még egy évig a miniszterelnök tanácsadó testületének voltam tagja, majd később, az akkori KSH-elnök, Katona Tamás felkérésére, 1995-től visszatértem a KSH-ba elnöki tanácsadóként. Ezt a munkát 2004-ig végeztem, amikor elérkezettnek láttam az időt arra, hogy ténylegesen és teljesen visszavonuljak az aktív munkától.

Mi a véleménye a KSH rendszerváltozást követő teljesítményéről, a hivatalos statisztika lényegesen megváltozott szerepéről?

Mivel ezt a teljes időszakot nem a KSH-ban éltem meg, nem tudok, de nem is akarok erről véleményt mondani. Mint a hivatalon kívül álló, csak annyit mondhatok, hogy a rendszerváltás idején a hivatalos statisztika egyes területei, elsősorban a gazdaságstatisztika, visszaszorultak, pozíciókat vesztek, de mostanra, azt hiszem, helyzetük rendeződött.

Az Ön tevékenységének csak egyik, jóllehet legfontosabb és meghatározó szelete a hivatalos statisztika. Emellett kiterjedt tudományos kutató és oktató tevékenységet is folytatott. Mit kíván elmondani legfontosabb kutatói eredményeiről?

Mivel statisztikusi pályafutásomat gépiparosként kezdtem, ez a terület egyik kedvencem. Kandidátusi értekezésemet is ebből a témából írtam. Doktori értekezésemben nemzetgazdasági statisztikai kérdésekkel foglalkoztam, és kiváltképp érdekelték a társadalom és a gazdaság kölcsönhatásai. Azt hiszem, ezen a területen még mindig nem írtam ki egészen magamat. Tekintve, hogy másik terület, amit nagyon kedvelek, a nemzetközi összehasonlítások, itt is egy sor publikációm jelent meg.

Külföldön Vera Nyitrai néven publikálok, és büszke vagyok arra, hogy az ENSZ könyvtárában ezek a publikációk számottevő helyet foglalnak el. Mint azt már említettem, az ISI-n belül egyik kezdeményezője és megalapítója voltam a Hivatalos Statisztika Társaságának, alelnökként pedig részt vettem az ISI munkájában; ez arra példa, hogy tudományos ambícióimat össze tudtam egyeztetni hivatali munkámmal.

Mint tudjuk, oktatói tevékenysége is igen számottevő volt. Mit tart ebből kiemelendőnek?

Korán kezdtem az oktatást, az 50-es években, amikor még az ún. kiemelt kádereknek kellett statisztikát oktatnunk. Pályám kezdetén Pécssett, az akkor alakuló kihelyezett tagozaton (melyből később kinőtt a mai Közgazdaságtudományi Kar) kezdtem szervezni egy kis statisztikai csapatot. Ebből az ország egyik legrangosabb statisztikai tanszéke lett. Az oktatásban is megpróbáltam előre tekinteni, felmérni a majdani igényeket, és arra felkészíteni a hallgatókat. Erre példaként említem, hogy amikor még a vállalatok a központi irányítás alatt alig voltak döntési helyzetben, már akkor elkezdtem a döntéselmélet oktatását, ami később igen hasznosnak bizonyult. Oktattam a Miskolci Egyetemen is. Természetesen részt vettem a továbbképzésben, kandidátusi, doktori, PhD-cselekményekre való felkészítésben, illetve a jelöltek bírálatában, minősítésében.

Számos olyan fiatal kolléga fokozatának megszerzésénél működtem közre, akik azóta a tudományos életben, illetve a gazdasági vezetésben meghatározó szerepet töltenek be.

Oktatói tevékenységemet csak akkor hagytam abba, amikor megromlott egészségem erre kényszerített. Ez a lépés fájó, de elkerülhetetlen volt, mert mindig szerettem tanítani, hiszen úgy éreztem, hogy ez az a munka, amelynek eredményét közvetlenül lehet érezni.

Az oktatásban állandó kapcsolatban volt a fiatalokkal. Azt hiszem, számukra kritikus időszak a pályakezdés, azaz időszak, amikor már befejezik a tanulást, és először találkoznak a gyakorlattal. Tudott-e segíteni nekik ebben a szakaszban?

Mindig nagyon fontosnak tartottam azt, hogy a fiatalok előmenetelét segítsem, hiszen övék a jövő. Az oktatásról már beszéltem, hivatali vezetőként pedig mindig az lebegett a szemem előtt, hogy a fiataloknak minél több lehetőséget kell kapniuk arra, hogy saját (majdani) szűkebb területükön túl is megismerjék azt a közeget, ahol dolgozniuk kell. Ezért azokban az időkben a pályakezdő fiataloknak körbe kellett járniuk a Hivatalt: több területen, több főosztályon töltöttek el heteket, és ez az ismerkedés egy beszámolójelentés készítésével zárult. Úgy gondolom, ez a rendszer bevált, hiszen a pályakezdők hamar beilleszkedtek a Hivatal munkájába, és közülük sokan hamarosan felelősségteljes posztokra kerültek. Azt hiszem, akik a KSH-ban kezdték pályájukat, jó alapokat kaptak, amit az is bizonyít, hogy akik azután elmentek tőlünk, másutt is kiválóan megállták helyüket. Körültekintve az országban (sőt a világban), úgy látom, a pályakezdőkkel nem foglalkoznak kellő felelősséggel.

Tragikusnak tartom a pályakezdők munkanélküliségét, ami a nyilvánvaló túlképzéssel együtt súlyos társadalmi probléma.

Nyugdíjasként jelenleg hogy telnek napjai? Milyen kapcsolata van a statisztikával, illetve a KSH-val?

Bár visszavonulásom után sokáig aktívan dolgoztam a szakmában, most már igazi nyugdíjas életet élek. Sokat olvasok, egyebek közt a KSH kiadványait is, amelyeket rendszeresen megkapok. Szeretem ezeket böngészni, hiszen ez volt az életem, és a hivatal volt a második otthonom. Emellett persze még részt veszek a szakmai közéletben: szakmai bizottságokban, testületekben. Hogy ne menjünk messzire, egyebek közt a Statisztikai Szemle szerkesztőbizottságának is tagja vagyok. De azért 80 évesen már messzemenő terveim, ambícióim nincsenek.

Melyek voltak e hosszú pályafutás legkedvesebb, illetve legkellemetlenebb emlékei?

Legszívesebben a szakmai munkára emlékezem vissza, kiváltképp a nemzetközi összehasonlításokra, amelyek mindig valami különös örömmel töltöttek el. Legkellemetlenebb élményem pedig nincs. Befejezésül még annyit szeretnék mondani, hogy úgy érzem szép és eredményes életem volt. Környezetem, az aktuális politikai rendszertől függetlenül, mindig megbecsült. Én mindenkinek csak azt tudom kívánni, hogy találják meg helyüket a világban ugyanúgy, ahogy én megtaláltam.

Köszönöm a beszélgetést, és jó egészséget kívánok!

Hunyadi László,

egyetemi tanár, a Statisztikai Szemle főszerkesztője

E-mail: laszlo.hunyadi@ksh.hu